

LESZEK KORPOROWICZ

Uniwersytet Jagielloński

Spoleczna etyka ewaluacji

Jeśli na ewaluację jako rodzaj stosowanych badań społecznych spojrzeć poprzez zdobywaną dzięki niej wiedzę, to rosnące jej znaczenie łatwo zrozumieć poprzez umacniające swoją pozycję, współczesne społeczeństwo wiedzy. Wiedza staje się w coraz większym stopniu wyznacznikiem wielu istotnych jego funkcji i wypiera dominujące niegdyś znaczenie innego rodzaju zasobów, jak ziemia w społeczeństwie tradycyjnym, czy surowce mineralne w społeczeństwie przemysłowym. Te znane w naukach społecznych charakterystyki zmian cywilizacyjnych oraz ich wielorakich konsekwencji pomijają jednak nasilający się brak równowagi pomiędzy wiedzą analityczną i operacyjną stanowiącą podstawę technokratycznych strategii działania, wiedzą hermeneutyczną i rozumiejącą, bez której nie możemy wyjaśnić celowych działań społecznych, oraz wiedzą o charakterze emancypującym, zorientowanej na wieloraki rozwój człowieka, która pokonuje jego ograniczenia, ma charakter transgresyjny i nie redukuje autotelicznych wartości kultury symbolicznej obecnych w jego motywacjach ale i wyborach, projektach i dokonaniach. Brak wspomnianej równowagi bezpośrednio rzutuje na typ dominujących form ewaluacji, które nierównomiernie wspierają wymienione strategie działania.

Najbardziej widocznym i dokuczliwym przejawem nierównowagi typu wiedzy, w tym ewaluacji, która zawsze powinna być postrzegana nie tylko jako wiedza, ale także jako dojrzałe, celowe, refleksyjne i długotrwale często działanie, jest pomijanie jego wymiarów etycznych związanych z odpowiedzialnością za wielorakie ich efekty, za kształtowane w ich rezultacie doświadczenia i postawy uczestniczących w nich ludzi. Nastawione na operacyjne i użyteczne korzyści badania ewaluacyjne niechętnie podejmują całościową analizę złożonego procesu ewaluacyjnego, w którym ważnym wynikiem jest nie tylko pomiar dających się parametryzować zachowań, ale całości kształt dokonywanych zmian, jakie wywołuje świadomie i metodycznie podejmowana

refleksja. Wielu ewaluatorów, ale także projektów ewaluacyjnych w żadnej mierze nie zakłada obserwacji, a tym bardziej badawczego zainteresowania procesem relacji uczestników działań ewaluacyjnych, koncentrując się na zebraniu możliwie konkretnych wskaźników, jakie przewidziane są w taktyce procedur zbierania i kalkulowania danych. Tak pomyślane badania z jednakowym redukcjonizmem odnoszą się zarówno do badań ewaluacyjnych, jak i diagnostycznych, poddanych tym samym zabiegom wpłatania w procedury parametryzacji zakładanego efektu swoich badań na podstawie równie parametryzowanego obiektu tychże czynności, zwanego przedmiotem ewaluacji.

Redukcyjne przewartościowanie społeczeństwa wiedzy

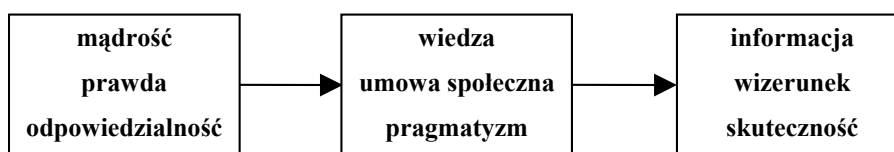
Aby lepiej zrozumieć istotę nierównowagi pomiędzy typami wiedzy, jaki zachodzi w technicznej infrastrukturze społeczeństwa wiedzy prześledzić należy kierunek przewartościowania, jaki dokonuje się w strukturze jego podstawowych wartości. Nastawienie na „prymat mierzalnego wyniku”, jaki osiągnąć muszą działania, w tym także edukacyjne nakazuje cenić nade wszystko wiedzę, która przekłada się na zdolność osiągania wyniku, nawet wtedy, gdy nie wymaga to zbytnej refleksyjności, spekulatywności, a w jeszcze większym stopniu ugruntowania jej w wyrazistym systemie wartości. Wiedza jest więc cenniejsza niż mądrość, ale sama wiedza wymagająca wielu syntez i procedur przetwarzania zastąpiona zostaje przez system informacji, który w dobie rozwoju technologii informacyjnych staje się dobrem łatwiej osiągalnym, prostszym, a tym samym tańszym i podlegającym szybszemu sterowaniu. To przewartościowanie mądrości ku operacyjnej wiedzy, a wiedzy ku informacji stanowi jedną z podstawowych redukcji społeczeństwa wiedzy, na wzór gospodarki opartej na wiedzy, gubiąc niestety niezastąpione wartości, które ukazują swoje funkcje dopiero w dłuższych okresach działania i w relacji do innych działań.

Opisane powyżej przewartościowanie i związana z nim redukcja powoduje inne zmiany, które są jej konsekwencją. Wynika ono z podniesienia konwencji społecznej, a dokładnie umowy społecznej do wartości niemal fundamentalnej, szczególnie w sytuacjach, w których nie jesteśmy w stanie uzyskać pełnej jasności, co jest obiektywną prawdą w różnorodności stanowisk i interesów, partykularnych uwikłań i zależności, ale także w ciąglej jeszcze niedoskonałości metod poznawczych i badawczych we wszystkich znanych nam systemach nauk. Sama umowa społeczna wymaga następnie sposobu jej przedstawienia, zakomunikowania i udostępnienia, co powoduje kolejne przewartościowania w kierunku jeszcze dalej oddalonej od prawdy kategorii, jej mniej lub bardziej udanej reprezentacji, czy wręcz wizerunku czy obrazu, który dotrzeć ma do świadomości społecznej konkretnych grup lub indywidualnych osób w postaci możliwie wiarygodnej.

Wszystkie te przesunięcia i przewartościowania mają bardzo istotny wpływ na pojmowanie, konstrukcję, a następnie oczekiwania, jakie wystosowane zostaną pod adresem badań ewaluacyjnych w ich realnych projektach i zastosowaniach.

Przewartościowania w sferze tak fundamentalnych wartości jak mądrość i prawda wynikają z nacisków na utylitarność i pragmatyzm działań społeczeństw doby przemysłowej o różnym poziomie zaawansowania, ale wspólnej postawie kultywowania wspomnianej sztuki osiągania zaplanowanych wyników. Pragmatyzm dokonuje kolejnego przewartościowania odpowiedzialności, jako wartości poprzedzającej, nadrzędnej i wyznaczającej etyczne horyzonty myślenia. Sam pragmatyzm redukowany jest z kolei do jeszcze bardziej funkcjonalnej i adaptatywnej wartości, jaką jest skuteczność działań, z wielkim częstokroć dystansem do oceny i analizy owych skutków. Ostatnie z przywołanych przewartościowań, które odwołuje się do odpowiedzialności jako wartości stawia zagadnienia etyczne niemal centralnie ze względu na powinności, do jakich odnosi całokształt działań ludzkich, nie zwalniając z nich badań ewaluacyjnych, a nawet eksponując to marginalizowane podejście.

Omówione powyżej przewartościowania ująć możemy w postaci następujących osi redukcji:

Rys. 1. Osie redukcji

Ostatnie z przewartościowań wskazuje na potrzebę analiz, a także praktycznych działań w sferze społecznej odpowiedzialności ewaluacji, która prowadzi do kwestii etyki ewaluacji jako zintegrowanego zespołu powinności w stosunku do wszystkich podstawowych aspektów, etapów i podmiotów całokształtu działań stanowiących o procesie ewaluacji.

Powinności te rozpoczynają się od samego etapu rozpoznawania możliwych funkcji, celów oraz społecznego znaczenia ewaluacji, a więc od sposobu jej rozumienia, które zyskuje w tej perspektywie nowe znaczenie. Wynika ono ze wspomnianego już, procesualnego ujęcia działań badawczych, które nie mogą ujawnić wszystkich swoich potencjałów poza interakcją swoich uczestników w imię wspólnego, a nie partykularnego ich dobra. Zasadniczym celem procesu ewaluacyjnego jest uczenie się i zmiana o charakterze rozwojowym, a nie kontrola, akredytacja, audyt lub zarządca monitorowanie działań przyjmowane jako standard w strategii zarządzania o charakterze nadzorczym o wysokim poziomie zbiorokratyzowania.

Odejście od tak rozumianych powinności skutkuje instrumentalizacją zarówno polityki ewaluacyjnej, jak i konkretnych działań badawczych, które umacniają wyalie-

nowany sposób rozumienia ich celów i przedmiotowy stosunek do uczestników. Przeciwdziałanie tak pojętym, a jeszcze bardziej praktykowanym strategiom działań społecznych było jednym z fundamentalnych wartości polskich przemian społecznych lat 90. XX w. i wyznaczało tożsamość polskiej drogi do ewaluacji, która zostaje współcześnie nie tylko zapomniana, czy wręcz marginalizowana, ale staje się niewygodnym paradygmatem zarówno ukrywanych, jak i jawnych form nadzoru, kontroli i sterowania.

Polska droga do ewaluacji wpisywała się zarówno w regionalną aksjologię zmian społecznych, jak i znaną już w warunkach zachodnich „ewaluację czwartej generacji”, wyrastających z krytyki typowo menedżerskich praktyk ewaluacyjnych podporządkowanych partykularnym celom zarządczym. Jako centralne uznane zostały wartości uspołecznienia, a głównie upodmiotowienia ewaluowanych oraz systemu wzajemnych zależności uczestników zmiany społecznej. Powinności respektowania tych wartości miały być fundamentem myślenia o celach dobrze pojętego rozwoju społecznego, bez których zamienia się on w znane już formy działań pozornych i dominację aparatu władzy, tyle że rozmytej i ukrytej w procedurach zarządzania. To, że taka forma porządku społecznego nie prowadzi do sukcesu doskonale wie walcząca z kryzysem politycznym współczesna Europa, która utraciła poczucie rzeczywistej solidarności narodów, partykularnie reprezentowanych przez swe administracyjne przedstawicielstwa.

Konieczność podniesienia problematyki odpowiedzialności za efekty swoich działań w warunkach systemu politycznego i gospodarczego współczesnej Europy dostrzegły nie tylko środowiska akademickie, kulturotwórcze, polityczne, ale także strategicznie myślący przedsiębiorcy, którzy coraz liczniej współpracować zaczęli z rodzącą się i coraz wyraźniej widoczną falą refleksji, a nawet skoordynowanych instytucjonalnie działań określanych jako „społeczna odpowiedzialność biznesu” (*Corporate Social Responsibility*), choć daleko wybiegała ona poza obszar komercyjnego zaangażowania współczesnych organizacji (Kietliński 2009; *Społeczna odpowiedzialność...* 2007). Przywoływany rodzaj odpowiedzialności jednoznacznie wskazywał na etyczne aspekty funkcjonowania porządku organizacyjnego, ale nade wszystko wiązał różnego rodzaju interesy korporacyjne, pracownicze, środowiskowe i publiczne w zintegrowaną i zrównoważoną całość. Rozwój skoordynowanej działalności na rzecz odpowiedzialnego biznesu jest o tyle inspirującym kontekstem działalności ewaluacyjnej, gdyż nader rzadko w specyfikacji zamówień na badania ewaluacyjne wskazuje się na „wspólne interesy” wszystkich zaangażowanych podmiotów, szczególnie w sytuacji anonimowości ewaluacyjnego zlecenia, za którym nie wiadomo, kto do końca stoi, czyje reprezentuje interesy i kto ma być jego beneficjentem. Zewnętrzny charakter ewaluacyjnego zlecenia nie pozostanie uwewnętrznionym stymulatorem rozwoju w sytuacji wzajemnego uprzedmiotowienia oraz perspektywy działalności kontrolnej, o niejasnych zasadach integracji uczestników i – co najważniejsze – braku postrzegania perspektywy wspólnotowej. Redukcja celów procesu ewaluacyjnego poprzez jednostronne definiowanie go przez instytucje zamawiające osłabia walory rozwojowe

kultury ewaluacyjnej, która w samej swej istocie ma charakter integrujący, wspólnotowy i jako taka stanowi coś więcej niż sumę swoich części. Istnieje wiele przykładów animacji komunikacji, a więc interakcji wewnętrznej w obrębie przedsiębiorstwa lub instytucji w wyniku dobrze zaplanowanego procesu ewaluacyjnego, szczególnie o charakterze formatywnym, obliczonym na dalekie efekty działania (Jaskuła 2012).

Realizacja każdego projektu, w tym badawczego, nie może abstrahować nie tylko od interesu, a mówiąc mniej instrumentalnie, od potrzeb, zainteresowań i wartości badanych, ale także od wielorakich więzi, które łączą wszystkich uczestników procesu. Przeniesienie tej perspektywy na procedury, a przede wszystkim na myślenie o badaniach ewaluacyjnych każe widzieć równie realną i wspomnianą wcześniej, potrzebę społecznej odpowiedzialności ewaluacji jako zaplecza refleksji etycznej. Jest ona o tyle konieczna, o ile wspomniane wcześniej demokratyzujące przesłanie ewaluacji jako zmiany społecznej zatopilo się w technokratycznych wymogach biurokratycznych i kontrolnie zorientowanych specyfikacji, jakie spełniać mają zamawiane przez eurofundusze badania o z góry określonych celach, strategiach, pytaniach, kryteriach i wskaźnikach. Znamiona tak zredukowanej interakcji pomiędzy uczestnikami procesu badawczego przejęły w niepostrzeżony sposób wszystkie instytucje aspirujące do podobnych standardów zarządzania, począwszy od instytucji ministerialnych, wojewódzkich, na gminnych kończąc.

Przywołanie zagadnienia społecznej odpowiedzialności ewaluacji nie pozwala na sprowadzenie podstawowego celu i korzyści, jakie płyną z badania ewaluacyjnego jedynie do potrzeb organu zamawiającego i nade wszystko do formalnych relacji kontrolnych, jakie charakteryzują inne formy diagnoz społecznych jak akredytacja, audyt, monitoring czy różnego rodzaju pomiar (*assessment*), szczególnie ekonometryczny (Jaskuła 2011; 2012a). Animowanie dynamizmów rozwojowych, jakie tkwią z całością kształcie złożonego procesu ewaluacyjnego, jest tymczasem nie tylko fundamentalnym zadaniem, ale i odpowiedzialnością każdej organizacji. Odpowiedzialność tę odnieść możemy do kilku podstawowych jego wymiarów.

Odpowiedzialność sposobu realizacji

Niemal notorycznym błędem większości instytucji zamawiających badania ewaluacyjne jest wkomponowanie ich w typowe strategie kontrolne. Przejawia się to w przygotowaniu niemal gotowego zestawu pytań ewaluacyjnych, jakie kierować mają procedurą badawczą, w niewielkim stopniu uwzględniając możliwość ich zmian, społecznej negocjacji, uspołecznienia i wkomponowania w demokratyczne modele kultury organizacyjnej. Zestawy te niemal całkowicie pomijają problem negocjowania, projektowania i społecznego moderowania zasadniczego zestawu celów ewaluacji,

zakładając, iż mieszczą się one w standardach procedur kontrolnych, których przyjęcie nie podlega dyskusji, sprowadzając generowane przez badanie relacje do stosunków władzy, a wręcz dyspozycji służbowych. W tak zaistniałych okolicznościach trudno postrzegać ewaluację jako dobrowolną, świadomą i wielopodmiotową interakcję społeczną, refleksję instytucjonalną, a projekt wywołanej przez nią zmiany mieści się jedynie w procedurze dyscyplinowania przebiegu ewaluowanych działań.

Niemal koniecznym zabiegiem swoistej resocjalizacji zarówno badań ewaluacyjnych, jak i etycznego wymiaru ewaluacji w warunkach sterujących koncepcji i praktyk zarządzania jest rewitalizacja ich celów społecznych, jakimi są:

- rozpoznanie społecznej natury ewaluowanych działań, a więc kto jest podmiotem, co jest przedmiotem, kto beneficjentem i co stanowi o środowisku ewaluowanych działań,
- animacja procesów komunikacji pomiędzy uczestnikami procesu ewaluacyjnego poprzez pytania o kluczowe wartości ich zaangażowania,
- wzrost świadomości dotyczącej wzajemnego powiązania i jakości współpracy indywidualnych i społecznych podmiotów badanego systemu,
- rozwój kultury zarządzania ewaluowanych działań,
- refleksja wokół kluczowych wymiarów wartościowania przedmiotu ewaluacji,
- inspirowanie edukacyjnych aspektów procesu ewaluacyjnego.

Społeczna odpowiedzialność ewaluacji to wdrażanie w niczym nie redukowane sposoby myślenia o celach i funkcjach ewaluacji, ale także wdrażanie w wielorakie sposoby realizacji i zastosowań w dynamice procesu ewaluacyjnego jako działania społecznego. Jednakże przesłanie, jakie niesie tego typu refleksja uzyskuje w polskiej rzeczywistości ostatnich lat wyjątkowo dramatyczne brzmienie i ciągle czeka na poważne podjęcie. Niestety pomimo wielu ważnych spotkań, sympozjów i konferencji, nowych rozporządzeń oraz poczynań mianujących się reformatorskimi, ciągle nie doczekaliśmy się przedsięwzięć przełomowych, równych demokratycznej krytyce ewaluacji „trzeciej generacji”, zwanej „konwencjonalną” lub „menedżerską”, nakierowanej na mierzenie parametrycznych efektów ewaluowanych działań, a sama ewaluacja, a także inne formy diagnozy społecznej ciągle postrzegane są jako technokratyczne narzędzia w procesie podejmowania decyzji, czasami jako sposoby zbierania informacji lub wąsko pojętego monitoringu. Dzieje się tak pomimo sporej już i niejednokrotnie inspirującej literatury przedmiotu w języku ojczystym oraz udanych eksperymentów, a nawet przykładu dobrych praktyk.

Na początku lat dziewięćdziesiątych, w pierwszym wydaniu głośnej i niemal kultowej już pracy zatytułowanej *The Reflective Practitioner. How Professional Think in Action*, D.A. Schön ponownie podjął problem kryzysu racjonalności technologicznej i instrumentalnej z powodu jej redukcjonistycznych konsekwencji (Schön 1991). Zachęcał do postrzegania „refleksyjności w działaniu”, a więc w jej genezie, kontekście, dynamice społecznych interakcji, uczeniu się poprzez doświadczenie, w dyskursie o zmiennym przebiegu i szansach na korektę wolną od dogmatycznych przesłanek,

które wynoszą badaczy i proces badawczy ponad standardy „zwyčajnego życia i zwyčajnych ludzi”.

Istotą koncepcji D.A. Schöna w odniesieniu do ewaluacji, w bardzo rozbudowany i twórczy sposób motywującej do procesualnego spojrzenia na procedury ewaluacyjne, jest zintegrowane widzenie całego procesu badawczego. Prostą konsekwencją takiego stanowiska jest eliminowanie redukcyjnego definiowania jakiegokolwiek procedury ewaluacyjnej i diagnostycznej wyłącznie poprzez jej składniki, np. ewaluacji poprzez jedną z jej faz, jaką jest „zbieranie informacji”, lub wskazywanie na jeden z możliwych sposobów albo celów jej zastosowania, np. optymalizacji procesu decyzyjnego, czy podniesienie skuteczności ewaluowanego programu. Jeśli uznać ewaluację za rodzaj „refleksyjności instytucjonalnej”, jak określa takie formy badań A. Giddens (1991; 2001), to kluczowym celem procesu ewaluacyjnego jest podejmowanie działania wspierającego. Powinno ono integrować wszystkie kolejne etapy jego realizacji, dbać o wysoki poziom wzajemnego powiązania, logicznej spójności, wkomponowania w szersze procesy uspołeczniania, uczenia się, zmiany instytucjonalnej i mentalnej, podnoszenia jakości i rozwoju konkretnego przedsięwzięcia lub instytucji.

Pojmowanie ewaluacji jako refleksyjności w działaniu zwraca także uwagę na odpowiedzialność instytucji projektującej i realizującej ewaluację, na niezbywalną logikę poszczególnych etapów wspomnianego procesu i orientuje ku rozwojowemu traktowaniu jego celów, przebiegu i aplikacji. Wskazanie na te etapy, choć wielokrotnie w polskiej literaturze przedmiotu opisywane, nie dociera do świadomości ewaluacyjnej wielu ewaluatorów i nie jest powszechne nawet w profesjonalnych środowiskach zawodowej ewaluacji, co stwarza potrzebę niemal kopernikańskiej rewolucji w polskiej praktyce badań ewaluacyjnych, w której to nie zamawiające instytucje i nie zespoły ewaluacyjne są jej zasadniczym beneficjentem, ale rozbudowane i często wyalienowane procedury, dalekie przy tym od społecznych i rzeczywistych aplikacji. We wszystkich fazach realizacji procesu ewaluacyjnego konieczne jest więc określenie:

- wszystkich przewidywanych i przewidywalnych jego konsekwencji,
- sposobu zaangażowania uczestników i obserwatorów, ich kompetencji i postaw,
- kierunku animowanych zmian (strukturalnych, mentalnych, decyzyjnych),
- sposobu moderowania powstałych konfliktów,
- rodzaju możliwych i realnych alienacji,
- sposobu wdrażania ustaleń i wniosków ewaluacyjnych.

Dookreślenie wymienionych wyżej komponentów w procesie ewaluacyjnym konkretnego badania stanowi jednocześnie o aktualizacji potencjałów rozwojowych ewaluowanych działań i stanowi o odpowiedzialności za poziom kultury ewaluacyjnej, uwzględniając etykę konkretnych przedsięwzięć. Powstaje w ten sposób właściwa kompetencja, wrażliwość i świadomość następujących metawartości ewaluacji:

- rezultaty i wartość całego procesu/działania jest czymś więcej niż sumą poszczególnych czynności (planistycznych, projektujących, generujących, wykonawczych),

- potrzeby i korzyści poszczególnych uczestników, w tym instytucji zamawiającej, nie muszą pokrywać się z potrzebami i korzyściami całego procesu ewaluacji, skupionego wokół wspólnego dobra wytworzonego podjętym działaniem,
- wiedza i zaangażowanie osób realizujących i uczestniczących w ewaluacji ma bezpośredni wpływ na jego jakość, efekty oraz szanse rozwojowe ewaluowanych projektów.

Zakończenie

Dominujące w technokratycznej kulturze społeczeństwa wiedzy tendencje do zmiany kardynalnych wartości społecznych, takich jak mądrość, prawda i odpowiedzialność w ich zredukowane odpowiedniki, jakimi są wiedza, umowa społeczna i pragmatyzm, a w wersji radykalnych redukcji informacja, wizerunek i skuteczność, powodują narastającą konieczność widzenia, a następnie analizy społecznej odpowiedzialności badań stosowanych pojmowanych jako działania społeczne. Zagadnienie odpowiedzialności społecznej prowadzi prostą drogą do równie koniecznego widzenia społecznej etyki ewaluacji. Pozwala ona szerzej postrzegać rzeczywisty charakter realizowanych w Polsce procedur ewaluacyjnych, zarówno w nadmiarze przypisywanych im funkcji administracyjnych i kontrolnych, oraz niedomiarze funkcji społecznych i rozwojowych, co prowadzi do postępującej ich alienacji i uprzedmiotowienia, zagubienia cennych wartości polskiej drogi do ewaluacji. Perspektywa społecznej etyki ewaluacji dowartościowuje wrażliwość nie tylko ewaluatorów i projektów ewaluacyjnych, ale głęboko wkomponowuje się w rozwojowe możliwości badań ewaluacyjnych w ich synergetycznych powiązaniach z badaniami diagnostycznymi, które w równej mierze rozwijają swoją własną etykę i rozwojowy sens obecności w praktyce edukacyjnej, nie sprowadzając się do partykularnych czynności badawczych oraz wybiórczo traktowanych funkcji. Całościowe i interakcyjne rozumienie procesu ewaluacyjnego wspomaga odpowiedzialne widzenie potencjałów rozwojowych, które uzasadniają obecność jakichkolwiek badań interweniujących w proces uczenia się indywidualnego, zespołowego i organizacyjnego nie sprowadzony do wąsko rozumianego wymiaru poznawczego w jego okrojonych, ściśle zaprogramowanych i uprzedmiotowionych funkcjach.

Bibliografia

- DAHLER-LARSEN P., 2009, *Learning-Oriented Educational Evaluation in Contemporary Society*, [in:] K.E Ryan, J.B. Cousins (eds.), *The SAGE International Handbook of Educational Evaluation*, London.

- GIDDENS A., 1991, *Modernity and Self-Identity. Self and Identity in the late Modern Age*, Polity Press, London.
- GIDDENS A., 2001, *Nowe zasady metody socjologicznej*, przeł. G. Woroniecka, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków.
- JASKUŁA S., 2011, *Ewaluacja versus akredytacja – dwa światy w jednej przestrzeni*, [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigiel (red.), *Ewaluacja w edukacji: koncepcje, metody, perspektywy*, Wyd. Grupa Tomami, Kraków.
- JASKUŁA S., 2012, *Ewaluacja rozwojowa jako wyzwanie współczesnego systemu edukacji*, Zarządzanie Publiczne, Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński 3 (19).
- JASKUŁA S., 2012a, *Mutualizm ewaluacji i diagnozy edukacyjnej*, [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigiel (red.), *Regionalne i lokalne diagnozy edukacyjne*, Wyd. Grupa Tomami, Kraków.
- KIETLIŃSKI K., 2009, *Moralność gospodarki opartej na wiedzy*, Wyd. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa.
- KORPOROWICZ L., 2010, *Interakcyjna misja ewaluacji*, [w:] G. Mazurkiewicz (red.), *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- KORPOROWICZ L., 2010, *Ewaluacja w społeczeństwie wiedzy: wyzwania, dylematy, zagrożenia*, [w:] K. Kasprzyk (red.), *Ewaluacja programów operacyjnych: konteksty, dylematy, praktyki*, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Toruń.
- KORPOROWICZ L., 2011, *Zmienne losy polskiej ewaluacji. Pomiędzy nadzieją, animacją i konfuzją*, [w:] B. Niemierko, M.K. Szmigiel (red.), *Ewaluacja w edukacji: koncepcje, metody, perspektywy*, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, Kraków.
- PATTON M.Q., 2008, *Utilization-Focused Evaluation*, (4th ed.), Sage, London.
- PAWSON R., TILLEY N., 1998, *Realistic Evaluation*, SAGE Publication, London.
- SCHÖN D.A., 1991, *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*, Ashgate, Brookfield USA.
- SCHRATZ M., WALKER R., 1995, *Research as Social Change. New opportunities for qualitative research*, Routledge, London.
- SCRIVEN M., 1991, *Beyond Formative and Summative Evaluation*, [in:] M. McLaughlin, D.C. Philips (eds.), *Evaluation and Education: At Quarter Century*, University of Chicago Press, Chicago.
- Społeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce. Wstępna analiza*, 2007, raport Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP), Global Compact, Warszawa.

Social Ethics of Evaluation

Evaluation is like Corporate Social Responsibility deeply involved in institutional, cultural and social values of the real communities. It means that evaluation process is not a “mechanical”, value-free data assessment, but is an interactive discourse engaged in human interests, attitudes, needs and images. Evaluators are responsible for designing research activity with own type of human relations, but also human rights, with respect to dignity each social group. From this point of view social ethics of evaluation has three dimensions according to responsibility of purpose, a way of conducting and application as a final value of valuing. Ethical aspects of evaluation should be one of the most important feature tested in evaluation practice as a level of evaluation culture in the new model of the knowledge based society.